

DOCUMENTE

REPERE DOCUMENTARE PRIVIND ASOCIAȚIA DE AJUTOR A LUCRĂTORILOR DE LA MANUFACTURA DE FIER DE LA VAȘCĂU (1834—1912)

de

I. CĂLUȘER și I. FLEISZ

Dezvoltarea incipientă a industriei în Transilvania și implicit în Bihor este sesizabilă încă din secolul al XVIII-lea, când au apărut simptomele procesului de descompunere a relațiilor de producție feudale și de apariție a celor capitaliste care s-au accentuat în ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea. „Destrămarea vechilor forme ale activității industriale și afirmarea celor noi se desfășurau ca un proces obiectiv în cadrul căruia avea loc, pe de o parte subminarea meșteșugului feudal cu organizația sa de breaslă, iar pe de altă parte, apariția unor ateliere capitaliste bazate pe cooperarea simplă a manufacturilor, precum și începutului industriei de fabrică”¹. Astfel în locul vechilor ateliere mici, unde se folosea ca principală forță de muncă, munca iobagilor apar primele manufacturi de tip feudal cu caracter mixt iobago-capitalist cu salariați plătiți. Datorită bogăției deosebite a solului și subsolului bihorean în această zonă se constituie și se dezvoltă numeroase manufacturi de acest gen. Cele mai reprezentative și care au avut o evoluție îndelungată sînt manufacturile de fier de la Vașcău (1721), Pocioveliste și Drăgănești (1738), de sticlă de la Hășmaș-Beliu (1741), de bere de la Seleuș (1721), de postav și de hirtie de la Finiș (1798), de mătase de la Oradea (1793), manufactura de bere de la Beiuș (1722) etc.²

La început manufacturile enumerate sînt de tip feudal deoarece stăpînul de pămînt, în aceste cazuri Episcopia romano-catolică și greco-catolică de Oradea (excepție făcînd manufactura de mătase care era a unei societăți particulare în asociație cu comitatul) este proprietarul mijloacelor de producție (clădiri, utilaje) și a materiilor prime și auxi-

¹ *Istoria economică*, Ed. didactică și pedagogică, București, p. 57.

² Arhivele Statului Bihor (în continuare ASB) fond *Episcopia romano-catolică Oradea*, *Acte economice*, dos. 3623—3716, 3717—3748, 3751—3767, 3769—3790, fond *Episcopia greco-catolică Oradea*, dos. 473, f. 1—36, date parțial publicate în următoarele lucrări: A. Ilea și I. Popovici, *Fierăria de la Vașcău în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Crisia”, Oradea, 1973, p. 199—217; I. Popovici, *Manufacturile de fier de la Pocioveliste și Drăgănești din comitatul Bihor (1738—1753)*, în „Biharia”, Oradea, 1977, p. 75—124; V. Covaci, *Manufactura de sticlă din Beliu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Crisia”, Oradea, 1973, p. 220, Idem, *Manufactura de sticlă din Beliu în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în „Crisia”, Oradea, 1976, p. 75—88; I. Șuta și A. Ilea *O manufactură de mătase orădeană de la sfîrșitul sec. al XVII-lea*, în „Lucrări științifice”, Oradea, 1971, p. 73—79.

liare (minereu, lemne, cărbune, piatră de var, nisip etc.) pe care le exploatează sau le produce pe domeniul său. Întemeierea și înzestrarea lor o face în calitate de stăpîn de pămînt al unui domeniu bisericesc, proprietar unic al solului. Au caracter mixt iobago-capitalist deoarece forța de muncă folosită era constituită din lucrători liberi și iobagi plătiți pentru muncile de specialitate, dar și obligați la munci prin constrîngere în cadrul unor obligații pe care stăpînul de pămînt căuta să le introducă abuziv. Mina de lucru străină din afara domeniului era adusă și folosită la munci de specialitate, care solicitau cunoștințe tehnice avansate și o experiență îndelungată. Plata acestora se făcea în natură și în bani, cu tendințe din ce în ce mai accentuate spre plata în bani.

Răspîndirea muncii salariate coincide cu primele forme ale producției capitaliste și împreună stau la baza începuturilor clasei muncitoare. La formarea muncitorimii salariate au contribuit o serie de pături sociale printre care cel mai mare aport l-au avut țărănimea, meseriașii, lucrătorii din exploatarea miniere, specialiștii aduși din alte țări. Cu trecerea timpului asistăm la extinderea relațiilor de producție capitaliste și la creșterea însemnată a numărului muncitorilor în diferite ramuri ale economiei. Drept consecință putem afirma că la începutul sec. al XIX-lea și în Bihor exista deja un contingent bine încheșat de lucrători salariați care deși nu se încadrează încă într-o clasă socială propriu zisă, se individualizează ca elemente proletare. Deși situația lucrătorilor era mai favorabilă față de cea a țărănimii aservite, totuși ei trebuiau să suporte de la început o exploatare neîngrădită de nimeni, astfel încît din această fază de început se pune problema limitării exploatarei și asigurării existenței lucrătorilor.

Se știe că în cadrul procesului de organizare a clasei muncitoare un rol deosebit de important l-au jucat asociațiile de ajutor reciproc. Ele au constituit prima fază în organizarea muncitorilor pentru apărarea intereselor lor și își au originea în tradițiile ajutorării reciproce promovate încă din evul mediu. Primele organizații muncitorești din Transilvania au fost asociațiile calfelor, membre ale breslelor, care stăteau sub supravegherea patronilor. Aceste asociații muncitorești de ajutor reciproc nu și-au fixat ca obiectiv lupta împotriva exploatarei ci se rezumau doar la cerințe materiale de ordin personal ca ajutorarea în caz de boală, invaliditate, înmormîntare etc. Faptul că patronii sînt membrii, de cele mai multe ori chiar conducători ale acestor asociații, dovedește că nu sînt organizate pe baza principiului luptei de clasă, neputîndu-și înscrie în program obiective politice și nici chiar revendicări economice mai deosebite, dar ele au urmărit îmbunătățirea situației materiale a membrilor lor.³ Totodată organizații mai puternice se puteau forma în manufacturi sau întreprinderi cu un număr mai mare de lucrători sau în cele care uneau grupurile cele mai numeroase ale muncitorilor dintr-o localitate (tîmplari, fierari, cizmari, rotari, brutari, etc.).

Literatura de specialitate consemnează anul 1846 ca dată a creării primei asociații de ajutor reciproc cunoscută în țara noastră. Este vorba

³ *Mișcarea sindicală din România*, vol. I, Ed. politică, București, 1981, p. 39.

de „Asociația de ajutor de boală, înmormântare și ajutor de călătorie a tipografilor din Brașov”⁴.

Asociația și-a început activitatea fără a avea la bază de la început un statut aprobat de autorități, acesta va fi înaintat abia în anul 1860 și aprobat de forurile competente în 1861.

Fără a contesta integral aserțiunea că „datorită condițiilor specifice de muncă și gradului de dezvoltare în care se aflau, lucrătorii tipografi au fost cei dinții care s-au organizat în vederea luptei împotriva exploatarei patronale”⁵ în urma cercetărilor întreprinse la Arhivele Statului Bihor am constatat că încă în anul 1810 s-a creat la Oradea „Asociația de ajutor și de asistență de boală a tinerilor brutari”⁶. Această dată devansează substanțial data creării primei asociații de acest fel de pe teritoriul patriei noastre. Din păcate însă nu s-au regăsit statutele originale ale asociației și astfel existența și activitatea ei s-a putut reconstitui doar din două documente oficiale ulterioare (statutul din 1878 și un proces-verbal din 1892). Datorită acestei situații cercetătorii de specialitate au privit în mod contradictoriu existența acestei asociații, unii acceptând-o iar alții contestând posibilitatea apariției unei asociații muncitorești atât de devreme⁷.

Noile investigații întreprinse în fondurile deținute de Arhivele Statului Bihor au scos la iveală un document original și inedit din anul 1834 care cuprinde statutul „Asociației de ajutor a lucrătorilor de la fierăria din Vașcău”⁸.

După cum se știe lucrătorii din domeniul extractiv au alcătuit prima pătură socială care au început să se organizeze pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață. Încă din sec. XVI—XVII au înființat așa numitele „Case frățesti” (Bruderlade) pe baza sistemului breslelor de tip german care o dată cu dezvoltarea societății vor deveni de fapt instituții de ajutor reciproc de tip modern.

Deși statutul „asociației” de la Vașcău este datat clar 19 ianuarie 1834, încă din primele rînduri aflăm că ea se bazează pe vechea „casă frățească” de tip feudal care la un moment dat a falimentat datorită fondurilor scăzute deținute în casierie, acum reluîndu-și activitatea și

⁴ V. Petrișor, *Noi contribuții la crearea și semnificația primelor organizații profesionale muncitorești din România (1846—1872)*, în „Anale de istorie”, 1973, nr. 6, p. 51; Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi și societăți*, *Dicționar cronologic*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 35.

⁵ *Mișcarea sindicală*... p. 29.

⁶ ASB, fond *Primăria municipiului Oradea, Biroul poliției*, inv. 142, dos. 55, f. 6—9; I. Fleisz, *Cîteva considerații asupra asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor de brutari din Oradea (1810—1892)*, în „Crisia”, Oradea, 1982, p. 261—269, Idem, *Noi date despre apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești din Bihor (1800—1890)*, în „Crisia” Oradea, 1983, p. 184—192.

⁷ Unii cercetători au considerat asociația mai degrabă o breslă de tip feudal datorită concepției metodologice care consideră începutul epocii moderne pe tot cuprinsul României pe la 1821. Noi ne raliem părerii formulate — printre alții — și de G. D. Iscriu în lucrarea „*Introducere în studiul istoriei moderne a României*”, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 26, — că pentru Transilvania... „momentul de început al epocii moderne ar putea fi împins în timp, în sec. al XVIII-lea, în deceniile 9—10 și legat de răscoala din 1784 și de mișcarea Supplexului”...

⁸ ASB, fond *Episcopia romano-catolică Oradea, Acte economice*, dos. 3746, f. 29—30.

primind un caracter mai stabil. Faptul că este vorba de o asociație muncitorească din capitalismul timpuriu este dovedit decisiv de începutul statutului care tocmai în ideea de a se delimita total de breslele medievale cu caracter închis, limitat, precizează că asociația cuprinde *toate categoriile* de muncitori de la fierăria din Vașcău, indiferent de sex. Scopul declarat al asociației era ca fiecare lucrător care face parte din ea să primească corespunzător timpului de muncă lucrat o pensie fixată după anumite criterii precum și alte ajutoare. Caracterul de ajutor reciproc reiese concret din conținutul statutului a cărei traducere o redăm integral în anexă.

Statutul dă dovadă pe lângă scopul aparent pur economic de un oarecare „liberalism“ prin faptul că în ultimul articol se prevede în mod expres alegerea și nu numirea tuturor membrilor comitetului de conducere, inclusiv al starostelui. De asemenea semnarea lor de autoritățile domeniiale dar și de reprezentanții muncitorilor din fiecare categorie și naționalitate (români, maghiari, germani) subliniază pregnant faptul că aceștia lucrau alături în munca grea de la fierărie dar își apărau și interesele în comun. Cu privire la numărul membrilor asociației nu deținem nici o cifră exactă, dar presupunem că erau destul de mulți din moment ce cuprindeau pe toți angajații fierăriei care aprovizionau această zonă. Prevederile statutare privind modul de acordare a ajutoarelor dar și a pensiilor ne determină să considerăm acest mod de organizare drept începuturile și baza sistemului de prevederi sociale de mai târziu.

Se pare că statutele întocmite în anul 1834 și-au păstrat valabilitatea până în 1864 când se întocmesc altele noi îmbogățindu-se la conținut și diversificându-se, însă scopul și rolul propus inițial rămânând neschimbate.⁹ Ele vor purta denumirea de statutele „Asociației muncitorilor permanenți și a celor auxiliari de la fierăria din Vașcău“. În vederea aprobării celor 40 de articole ale statutului acesta va fi înaintat sub formă de proiect Capitanatului minier din Baia Mare, care avea în competența sa și exploatarea minieră și fierăria din zona Vașcăului. După discutarea proiectului și modificările aduse la unele articole fie de conținut, fie de formulare, ele vor fi definitive și aprobate în 22 aprilie 1865.

În asociație intrau muncitorii fierăriei, minerii și topitorii de la manufactura din Vașcău care erau înregistrați de contabilul asociației într-o evidență unde se menționa numele acestora, vîrsta, profesiunea, data angajării, data plecării și motivația întreruperii contractului de muncă. Se stipula primirea în asociație doar a muncitorilor sănătoși, puternici și robuști.

Scopul asociației era acordarea de ajutoare membrilor săi în caz de boală, bătrînețe, accidente produse fără vina lor, invaliditate care ar atrage după sine imposibilitatea prestării parțiale sau totale a muncii, de asemenea ajutorarea văduvelor și orfanilor precum și acoperirea cheltuielilor în caz de boală sau înmormîntare. La baza realizării scopului propus de asociație stau dobînzile obținute din capitalul de bază existent, sutimile care se rețin lunar din salariile muncitorilor, pedepsele bănești, donațiile benevole, cadourile, donațiile testamentare etc.

⁹ Ibidem, p. 25—28.

Față de statutul din 1834 cînd muncitorii plăteau după fiecare forint 2 creițari, acum se fixează suma de 5 creițari care trebuia achitat după salariul lor fix — veniturile colaterale nefiind taxabile. În caz de căsătorie fiecare membru va plăti o taxă fixă după categorii, astfel: muncitorii de categoria I — 3 forinți iar cei de categoria II — 4 forinți, 50 creițari, taxa se va plăti cu ocazia fiecărei căsătorii în parte în termen de 6 luni după încheierea căsătoriei. În cazul că se căsătorește o văduvă care are pensie, soțul nu mai este obligat să plătească în caserie „taxa de căsătorie“.

Mici modificări survin față de statutul inițial și în modul de acordare a ajutoarelor în caz de boală. Astfel, orice caz de îmbolnăvire trebuie adus la cunoștința asociației și dacă boala durează mai mult de 5 zile primește un ajutor care poate reprezenta o treime din salariul său lunar dar nu poate depăși 25 de creițari zilnic. Dacă boala durează mai mult de 3 luni muncitorul poate fi pensionat sau i se poate fixa de către comitetul de conducere o sumă de bani drept ajutor. Se stipulează ca în caz de boală cheltuielile pentru medicamente și asistență medicală se achită de către asociație nu numai pentru muncitorii membrii activi ci și pentru cei pensionați sau cei care beneficiază de ajutoare speciale, dar și pentru soțiile și copii acestora, ceea ce reprezintă un ajutor remarcabil. Aceste ajutoare nu se acordă în cazul în care boala este cauzată din vina muncitorului, mai exact ca urmare a unor încăierări, a beției sau a unei vieți dezorganizate.

În caz de deces a muncitorilor activi sau a celor pensionați ori a soțiilor acestora, drept cheltuială de înmormîntare se acordă pentru bărbați 8 forinți și pentru femei 5 forinți.

Muncitorul care în decurs de 10 ani a cotizat în mod permanent în caseria asociației, în caz de bătrînețe sau incapacitate de muncă intervenită din motive independente de voința sa, va beneficia pînă la moarte de ajutor din caseria asociației.

Cuantumul pensiei se va fixa ținînd cont de anii muncii, de vîrstă și de sumele de bani depuse. Muncitorii sînt împărțiți în două categorii — în prima intră cei care au venit lunar sub 15 forinți iar în a 2-a cei care depășesc această sumă. Suma pensiei se va fixa în funcție de cîștigul realizat în ultimii trei ani dar nu se pot lua în calcul perioadele cînd respectivul muncitor nu a beneficiat de șalar din cauza vîrstei înaintate sau a bolii. Membrul asociației care a împlinit vîrsta de 60 de ani are dreptul să beneficieze de suma maximă a pensiei, dacă însă pensionarea intervine înainte de împlinirea acestei vîrste, pentru fiecare 5 ani care sînt sub 60 de ani se va scădea din pensia maximă, cîte 10%.

Sumele maxime de pensie de care pot beneficia muncitorii se fixează astfel:

	categoria	
	I	II
pentru 10 ani de muncă	1—60.	2—40.
pentru 20 de ani de muncă	2—40.	3—60.
pentru 30 de ani de muncă	3—20.	4—80.
pentru 40 de ani de muncă	4.	6.

Pensia pentru muncitorii care au lucrat mai mult de 40 de ani este proporțional mai mare.

Dacă vreun membru la asociației, ar deveni inapt de muncă înainte de a împlini 10 ani de lucru el va beneficia de un ajutor care însă în totalitatea nu poate depăși suma fixată pentru muncitorii care au lucrat deja 10 ani. Modalitatea de acordare a ajutorului precum și cantitatea va fi fixată în fiecare caz aparte de comitetul de conducere al asociației. În caz de deces, văduva va primi jumătate din pensia soțului. În cazul în care se căsătorește un membru pensionar la asociației, văduva acestuia poate avea pretenții la pensie doar în cazul în care deja înainte de contractarea actualei căsnicii, beneficia de pensie.

Orfanii vor beneficia pînă la vîrsta de 15 ani de sumele menționate iar cei cărora le-a decedat doar tatăl vor primi fiecare 20% din pensia mamei — dar pensia acordată mamei și copiilor nu poate depăși totalul pensiei tatălui.

În cazurile în care nu se poate acorda pensia conform prevederilor în vigoare, sau se propun ajutoare care ar depăși suma prevăzută pentru pensie, hotărîrea finală va fi luată de comitetul de conducere al asociației. Ajutoarele de acest gen se pot acorda cel mult pentru o perioadă de trei ani sau dacă suma de bani aprobată se acordă toată deodată, acestea nu poate fi mai mare decît pensia care i s-ar cuveni în condiții normale. După trei ani se poate reînoui cererea de ajutor. Văduvele pensionate, în cazul recăsătoririi își pierd dreptul la pensie, la fel și copii acestora. Orfanii vor beneficia pînă la vîrsta de 15 ani de sumele menționate anterior.

În cazul în care muncitorii renunță la calitatea de membrii ai asociației de ajutor sînt privați de orice obligații față de ea, dar nu li se mai restituie suma de bani cotizată. În cazul în care muncitorul a fost nevoit să iasă din asociație din cauza unei hotărîri arbitrare sau forțat de situația întreprinderii se pot menționa în cartea sa de muncă anii lucrați, ca în cazul reangajării anii muncii și perioada cît a fost membru al asociației să fie considerate valabile și pensionarea să se facă cumulîndu-se și acești ani. Conform legii minelor § 202 și 203 muncitorii care au fost concediați nu pot beneficia de acest lucru. Din acest motiv o permanentă revendicare a muncitorilor a fost crearea unei case de ajutor pe întreaga țară ca să poată să-și apere drepturile.

Capitalul deținut de asociație se administrează cu totul separat de banii fierăriei iar cheile lăzii în care se țin banii, se păstrează una la oficiul domenal, alta la casier și a treia la staroste. Averea asociației trebuia plasată într-o investiție rentabilă, cheltuielile prevăzute în statut se vor acoperi în exclusivitate din veniturile curente, obișnuite, din cele excepționale, cît și din dobînzile obținute. În cazul în care producția ar stagna și suma cheltuielilor nu s-ar putea acoperi din venituri se poate folosi 20% din capitalul de bază al asociației, dar restul de 80% este intangibil, în orice împrejurări. Dacă nici astfel cheltuielile nu vor fi acoperite, comitetul de conducere poate reduce sau sista cu totul acordarea de ajutoare excepționale, ori în caz de necesitate va scădea suma prevăzută prin statut, pensiilor. Banii asociației se pot plasa numai după ce s-au luat măsurile de siguranță necesare și asupra acestei probleme va hotărî comitetul de conducere. Averea asociației este administrată

de oficialul domeniul local de cel mai înalt grad (directorul domeniului), de comitetul de conducere și de casierul asociației. Directorul domeniul fiind și președintele comitetului de conducere îi intra în atribuții convocarea ședințelor de comitet, conducerea acestora, executarea hotărârilor luate aici și semnarea tuturor operațiunilor financiare, astfel încât casierul nu putea face nici un fel de cheltuieli fără aprobarea președintelui.

Tot el conducea și adunările generale ale membrilor asociației și reprezenta asociația în cazurile litigioase.

Rolul comitetului de conducere era votarea pensiilor, a ajutoarelor precum și amplasarea rentabilă a capitalului. Votarea se considera valabilă dacă reunea majoritatea.

Casierul conducea evidența veniturilor și cheltuielilor asociației, tot el întocmea bilanțul anual care era verificat de raționistul domeniul și în cazul unor neconcordanțe casierul era obligat să dea lămuririle necesare. El primea anual drept onorariu pentru activitatea desfășurată și pentru procurarea materialelor de scris necesare suma de 21 forinți din fondul asociației.

În cazul transferării unor muncitori de la alte fierării, dacă în momentul angajării puteau dovedi că au făcut parte din asociația de ajutor reciproc de la acea fierărie și sînt la zi cu plata cotizatiei, în momentul pensionării urma să se țină cont de anii lucrați acolo.

Ca și în primul statut se stipula ca preotul să primească anual pentru servirea liturghiilor suma de 5 forinți 25 creițari, cantorul 2 forinți 10 creițari și diacul 1 forint 5 creițari; învățătorului pentru că se ocupa cu educarea copiilor membrilor asociației îi reveneau 21 forinți (art. 38).

În art. 39 al statului se prevăd măsurile ce trebuie luate în privința capitalului deținut de asociație în cazul în care Episcopia romano-catolică de Oradea ar închide fierăria de la Vașcău. Se prevede ca:

a) cele stipulate în art. 38 să fie obligatorii pentru totdeauna;
b) în cazul încetării activității fierăriei, muncitorii pensionați și cei care beneficiază de ajutoare conform statutelor actuale să primească și în continuare sumele ce le revin;)

c) muncitorii activi în momentul încetării activității fierăriei și cei care vor devenii inapți de muncă la o dată ulterioară, vor beneficia de pensia cuvenită;

d) în afara de cheltuielile anuale curente, banii gheață se vor capitaliza pînă în momentul cînd va exista un singur membru al asociației în viață;

e) în momentul încetării activității întreprinderii, domeniul episcopal și membrii asociației vor hotărî de comun acord modul în care se va administra și în ce scop se va folosi capitalul asociației.

Ultimul punct al statutului (40) prevede că orice modificare ulterioară se poate face doar cu aprobarea Căpeteniei miniere din Baia Mare, prin intermediul comitetului de conducere. Acest statut este semnat de directorul domeniului episcopal la Oradea în 22 aprilie 1865 și de încă trei persoane care nu și-au declinat calitatea în care semnează documentul. Prima formă a statutelor întocmite la Vașcău în 24 aprilie 1864 sînt semnate de starostele Gyürki Francisc și de 2 jurați, membrii ai asociației fiind validate de avocatul, oficialul și administratorul silvic domeniul.

Acest statut va fi aprobat de Căpetenia minieră cu mențiunea ca în

cazul desființării fierăriei de la Vașcău capitalul adunat să fie folosit în scopuri caritabile și să fie destinat unor instituții aflate în țară și nu în afara hotarelor ei.

Documentele ulterioare deținute confirmă faptul că asociația și-a desfășurat activitatea conform statutelor până inclusiv anul 1912¹⁰. Se constată că membrii ei au cotizat în mod regulat unele amănări sporadice a plătei lunare se făcea cu aprobarea expresă a conducerii asociației. Capitalul total a variat între 3080 coroane 71 fileri în anul 1902 și 2350 coroane și 42 fileri în anul 1912. Suma de bani deținută se contabiliza întocmindu-se anual situația de venituri și cheltuieli. S-a respectat plata preotului, învățătorului, cantorului, diacului, contabilului și alături de ei s-a acordat pensia cuvenită foștilor muncitori sau văduvelor și copiilor acestora. Astfel, în anul 1902 beneficiau de pensie fostul staroste român al asociației, Popa Gheorghe, care primea anual 19 forinți 20 fileri, în patru rate trimestriale, muncitorul Bugyinszki Francisc și văduvele lui Todan Culai, Figuli Marton, Moricz Antal, Gyürki Francisc, Todan Alexandru și Hangaci Alexandru. În acest an din totalul banilor deținuți suma cheltuită pentru pensii era de 201 coroane și 36 fileri. Nu cunoaștem din păcate ce s-a întâmplat cu banii deținuți în caseria asociației, ce sumă a mai rămas și în ce scop au fost folosiți în momentul încetării activității fierăriei din Vașcău și a decedării și a ultimului membru al asociației. Remarcăm continuitatea și viabilitatea acestei asociații care s-a integrat în realitățile vremii constituind o importantă bază spre o evoluție ascendentă ulterioară. Deși lucrătorii fierari se pare că rămân la o formă de organizare pur materialistă nu înseamnă că ei au abandonat lupta pentru crearea unei organizații profesionale bazate pe principiul luptei de clasă.

Putem deci aprecia că „Asociația de ajutor a lucrătorilor de la fierăria din Vașcău” (1834) reprezintă alături de „Asociația de ajutor și de asistență de boală a tinerilor brutari din Oradea” (1810) una din cele mai vechi asociații de ajutor de pe teritoriul țării noastre demonstrând tradițiile înaintate în organizarea lucrătorilor din Bihor.

STATUTELE

asociației tuturor categoriilor de lucrători aparținători fierăriei din Vașcău, indiferent de sex și a drepturilor la pensie și la alte ajutoare ce le revin conform timpului lucrat. Este echitabil, ba chiar obligatoriu ca administrarea viitoare a capitalului asociației să se desfășoare sub controlul stăpînului domenal — deoarece asociația de ajutor aflată într-o stare precară — și-a reluat activitatea și a primit un caracter mai stabil în urma depunerii unui capital de 500 forinți de către excelența sa domnul episcop Lajcsák Ferenc.

În vederea folosirii eficiente a capitalului se stabilesc următoarele prevederi statutare:

¹⁰ Ibidem, p. 34—258.

1. Fiecare lucrător, membru al asociației este obligat ca lunar, din veniturile tarifarare lunare parțiale sau în acord, ce-i revin, să plătească după fiecare forint cîte 2 creițari, banii astfel adunați vor fi predați contabilului asociației, în prezența consiliului de conducere al acesteia care le vor nota în evidențele sale și va întocmi anual o situație pe care o va prezenta spre verificare oficialului local al excelenței sale, contabilul fiind obligat să elucideze eventualele observații ale acestuia.

2. Deoarece, conform unor uzanțe mai vechi, din averea asociației se acordă anual suma de 5 forinți preotului local pentru a servi două sfinte liturghii și anume de Florii și într-o altă zi, pentru odihna sufletelor muncitorilor fierari decedați, cantonarului 2 forinți iar diacului 1 forint, în afară de aceștia învățătorului catolic din localitate îi revin de asemenea anual 20 forinți drept ajutor, ar fi echitabil ca și contabilul să fie recompensat pentru efortul depus și drept urmare i se fixează ca salariu anual suma de 14 forinți și 6 forinți pentru cumpărarea rechizitelor necesare pentru scris.

3. Pentru pensionarea lucrătorilor se stipulează următoarele prevederi: toți muncitorii, meșterii și supraveghetorii care fac parte din asociația de aici sau care își pot dovedi timpul lucrat la o altă fierărie unde există o asociație similară și dacă a cotizat timp de 40 de ani li se fixează pensie lunară, după timpul lucrat de 4 forinți, după 30 de ani de muncă de 3 forinți, după 20 de ani de 2 forinți și după 10 ani de 1 forint; cei care ar fi nevoiți să solicite pensie înainte de a împlini 10 ani de muncă vor primi după fiecare an lucrat, o dată pentru totdeauna cîte 2 forinți, exceptînd situația cînd ar deveni invalizi, incapabili de muncă în timpul serviciului, conform situației de fapt se vor putea pensiona după ce oficialul domenal local își va înainta părerea în scris consiliului de conducere și după aprobarea acestuia va beneficia de o pensie lunară.

4. Ceilalți muncitori de rînd care au lucrat în orice alt domeniu vor beneficia de jumătate din pensia fixată mai sus.

5. În caz de deces a celor pensionați în modul prevăzut la punctele 3 și 4, văduvele acestora vor beneficia de jumătate din pensia ce le revenea sau la care aveau dreptul; consiliul de conducere va avea însă în vedere cazurile de bătrînețe avansată, invaliditate și deci de incapacitate totală de muncă și va putea acorda în asemenea situații ajutoare speciale.

6. Copiii decedatului, pînă la vîrsta de 14 ani deci pînă nu sînt capabili de muncă, indiferent dacă sînt băieți sau fete primesc jumătate din suma alocată mamei lor văduve, iar dacă sînt orfani de ambii părinți vor primi fiecare suma care i-ar reveni mamei lor.

7. În caz de boală, muncitorii de categoria întîi, meșterii și supraveghetorii vor primi un ajutor zilnic de 4 creițari, muncitorilor de rînd li se vor plăti de la caserie 2 creițari pe baza unui certificat emis de consiliul de conducere.

8. În cazurile în care boala se prelungește mai mult de trei luni muncitorul poate fi pensionat conform vechimii avute, sistîndu-se suma de bani care se acorda zilnic.

9. În afară de cele de mai sus, medicamentele vor fi acordate în mod gratuit bolnavului ele procurîndu-se pe cheltuiala asociației, medicul însă va fi plătit parțial de bolnavul în cauză și parțial de proprietarul fierăriei sau de arendașul ei.

10. În caz de deces al unui muncitor foarte sărac, pentru membrii familiei acestuia se poate acorda cu aprobarea oficialului domeniului local un ajutor bănesc fixat de consiliul de conducere.

11. Toate veniturile și cheltuielile bănești ale asociației trebuie validate de oficialul domeniului pentru a fi acceptate de contabilitate.

12. Membrii consiliului de conducere, inclusiv starostele (Buderfater) vor fi aleși de către toți membri înscrși în asociație, în caz de reclamații care se dovedesc reale ei pot fi denunțați și în locul lor se aleg alți membri în comitet.

Vașcău, 19 ianuarie 1834.

Prin prezenta adeverim că statutele s-au întocmit de comun acord

Stainer Andras
meșter fierar ca staroste

Gall Adam
Todan Ilie
muncitori fierari

Mortitz Marton
minier

Hangan Ilie
topitor

Asmány Jozsef
provizorul domeniului Vașcău

Kaizler Antal
inspector domeniului,
contabilul asociației

**REPÈRES DOCUMENTAIRES RELATIFS À L'ASSOCIATION D'ENTRAIDE
DES OUVRIÈRES DE LA MANUFACTURE DE FER DE VAȘCĂU
(1834—1912)**

(Résumé)

En partant des informations d'archives inédites, les auteurs présentent l'apparition et l'existence dès 1834 à Vașcău (Bihor) d'une association ouvrière d'entraide qui est l'une des plus vieilles en Roumanie.